

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Békefi Antal

Sz. Szigethy Vilmos (1877–1956) alább következő emlékezése valamikor az első világháború éveiben (de már 1915 után) született. Hevenyészett, *pro domo* följegyzés ez egykori szerkesztőjéről, Békefi Antalról (1858–1907), a maga korában jó nevű íróról. Nem publikálásra készült, csupán Sz. Szigethy dokumentáló hajlamának szülötte, ám így is – vagy talán éppen ezért – sok olyasmit is rögzít, amiről egyéb források nem számolnak be. A kéziratot a szegedi múzeum Irodalomtörténeti gyűjteménye őrzi, 57.61 jelzet alatt. – L.A.

A Szegedi Napló egykori felelős szerkesztőjét külön meg kell írni, bár állandóan izgat az élete, hogy regénnyé dolgozzam fel. Ez a regény azonban nyilván csak terv marad sok más társával együtt. Talán Szegedtől, zajtól és bajoktól távol meg tudnám valósítani valamennyit.

Békefiről is ezen a helyen csak az összes adatokat akarom följegyezni, a rendszerre itt nincs időm és türelmem, mint általában ezekben az írásokban.

Beteg ember volt mindig, Lipcsey Ádám elnevezte a tüdővész szédelgőjének, aki mindenkit túlélt. Azonkívül szegényes viszonyok közt élt, bár a pénzzel nem tudott bánni. Mikor az első felesége, Kükemezey Vilma, életet adva Laci fiának, meghalt, Békefi akkor is Olaszországban reparálta a tüdejét. Az útra úgy ment el, hogy gyűjtöttek neki. Nem várta senki haza, nem bíztak az életében. Évenként vissza kellett azután is mennie a jó levegőbe, mert itthon fuldoklott szinte az őszi ködben s olyan köhögési rohamok bántották, mintha mingyárt vége volna. Az egészségére aránylag vigyázott, mégsem eléggé. Bohém élete a kávéház, meg a kocsmá, ott pedig sok a füst.

Valahogy keservesen, foltozgatva a parányi tüdejét, csak megvolt azért. Élte özvegyi életét, kényeztetve Lacit, akit a fogalomvá vált Dadi nevelt, egy jóságos öreg asszony, még Békefinél is jobban elkényeztetője a fiúnak. Sok tréfa esett arról, hogy B. viszonyt folytat a Dadival, a valóságban azonban kölcsön kéregette megtakarított pénzecskéjét. A Dadi viselte neki is gondját, válogatta meg az időjárás szerint a ruháit, ment érte a színházba és óvta az éjszakázástól.

Szenvedélyes újságíró, elsőrendű riporter volt. Szerkesztő korában is végigjárta a városházát s tudott szerezni olyan érdekes híreket, amikhez mások nem jutottak. Feldolgozásban ugyan novellázott egy kicsit, azért eleven, érdekes, kapós újságot tudott csinálni. A Koczor bíróságot ő tette népszerűvé, amíg pihenve hallgatta a tárgyalásokat, apróságokból pompás történetek alakultak ki.

Tömörkény, mikor néha sok volt benne a bor, elkeseredve beszélt róla. T. szeretett volna ugyanis a Napló szerkesztője lenni s bár Kulinyi is T.-hez vonzódott jobban, Békefi magának tudta megszerezni az állást. Jellemző, hogy Tömörkénynek ezt az egyetlen ambícióját ismertem.

A szerkesztői tisztet úgy fogta fel, hogy a kéziratokat sokszor egészen átjavította. Szállás, ideges húzásai mellett rendszeren kimaradt a kihagyásra nem szánt is. A szerzők majd megőrültek mellette. Nevetése egyike volt a legjobb ízűeknek. A pompás történe-

teket, pláne a megírni valókat, sugárzó arccal hallgatta és nógatott, kényszerített mindenkit, hogy hasonlóképpen hallgassa. Ő annyira tudott nevetni, hogy könnyezett bele.

Indokolatlanul szeretett s épp úgy gyűlölt embereket.

Móricz Pál, eltávozván a Naplótól, ízléstelen személyeskedésekbe kezdvén egy hamar megszűnt obskurus lapban, Békefit is bántotta épp úgy, mint Kulinyit. Szakács Andor sem volt kedves embere, Szakács – egyébként utódja a lapnál – mégis állandóan pártolta Móriczot. Ez akárhányszor a végsőkéig el tudta keseríteni Békefit, egyszer nagy skandalum mellett rohant haza a Kis-Kassból, állandó tanyánkról. Alig tudtuk megbékíteni. Cigánnyal mentünk az ablaka alá, ott ment végbe a nagy kiengesztelődés.

Velem sokat évdődött, bár az öregedő emberben rejlő irigység alapján nem minden keserűség nélkül.

— Hogy tetszhetik a lányoknak a maga fakó pofája?

Mert fiatal korában az övé tetszett. S már itt az idő, hogy ugyanezt a kérdést vetem föl, meg nem értve, másokkal szemben én is.

Érzelmi ügyekben mégis én voltam a bizalmasa, velem közölte apró kalandjait s később nagy regényét addig, amíg az első fejezeteken átesett.

Ha meg akart valamit íratni, nehézkes, szaggatott volt a magyarázata. Az embernek inkább ki kellett találni, mit gondol. Egy-két vezérszó maradt meg az emlékezetben, ahhoz formáltak legjobb belátásunk szerint a többit. Annál kínosabb volt ez, mert kritikája függött tőle, hogy ki a jó újságíró, ki nem. Az volt a fő, hogy benne legyen az írásban a meleg szó, továbbá a szív. (Ez zsidó származásának a hagyatéka. Azoknál fő a szív, vagy legalább is az emlegetése. Mikor öreg zs. asszonyok meghalnak, azt írják róluk – más híján – hogy áldott jó szívről és jótékonyágáról volt közismert. Hogy csak szárazon a halálát közölgék, azt nem viselné el egyiknek a családja sem. Ezért sajtótították ki maguknak ezt a frázist. Megkapja aztán az is, aki koldusnak soha életében egy fillért sem nyújtott, adakozó pedig házibarátokkal szemben volt.)

Szerénytelenséggel sosem lehetett vádolni. Befogadott, első sorbeli író volt, fiatalabb korában regényeit, novelláit jó lapok közölték. Tehetségét az újságírás emésztette fel s később, ha pénzre volt szüksége, kényszeredetten írta át valamelyik régi művét. Nem dicsekedett, valami naív megnyilvánulását egyszer hallottam.

Valamely márcziusi ünnepről érkezett, bortól felhevülve, arról beszélt.

— Brudert ittam Nessivel! — mondta boldogan.

Nessi Pál, az egykor hangos, aztán csúful letűnt negyvennyolcas képviselő időzött akkor Szegeden.

Eszébe sem jutott volna, hogy mint író húsz Nessinél külön.

Rettenetesen fel tudott indulni. A kilencvenes évek elején a Napló valósággal üldözte László Gyulát. Egyszer a déli korzón, rendes találkozóhelyünkön, vitázni kezdett Kisteleki Edével, aki a Híradó munkatársa volt s Lászlóval barátkozott, mert földet bérelt a várostól.

Szó szót követett, Kisteleki sarokba szorítottan felvette hörcsög természetét, már oda nem tartozó dolgokat beszélt s egyszerre kivágta.

— Persze, azért haragszol László Gyulára, mert nem írta alá a váltódat.

Azt hittük, összeesik, olyan felindulásba jött. Nyomban megbízottakat küldött Lászlóhoz, de az kijelentette, hogy szó sem igaz az egészből. Békefi sosem kért tőle váltót. Szóval Kisteleki hazudta az egészet. Vele szemben aztán ellaposodott a lovagias ügy, mint ahogy az a szegedi apró demokraták között rendszerint ellaposodik.

A haláltól nagyon félt. Egymás után látván kidőlni maga körül a nálánál erősebbeket, egészségesebbeket, rettegés fogta el. Különösen mikor Kulinyi is meghalt, aki – a felesége szerint – Békefi áldozata, mert az fertőzte meg tüdőbajjal.

Nagy lapot csináltunk, minden sor Kulinyi emlékére legyen.

— Pista, írd meg a bevezető cikket, én képtelen vagyok! — mondta Tömörkénynek.

T. egyébként is fiúi szeretettel ragaszkodva hozzá [tudniillik Kulinyihoz – L.A.], szíve minden őszinte zengését papírra tette.

— Nem ez az, amit akartam, mondta B. Azért jó lesz valamelyik rovatba.

Írja maga Domokos.

Domokos Laci is kitett magáért. Csiszolt, szép mondatokat kerekített.

Ez se tetszett. Az enyém épp olyan kevésbé, mint a sajátja, amit időközben kikínlódott.

— Próbálkozzék maga, Móra.

Móra Ferenc is bezállította a maga cikkét. Valami mottóval kezdte, ami történelmi alak szájába volt adva, amúgy saját kitalálása.

Békefi alig hogy belepillantott, fölleskesült.

— Ez az. Ezt akartam.

Mellékelten megjegyezve egy sorát sem tudta olvasni Móra szálkás, egyforma betűinek. A türelme is hiányzott a silabizáláshoz. De akkoriban Móra volt a favorit, hát az ő írása tetszett, amivel nem mondom, hogy nem az volt egyúttal a legsikerültebb is. Mi valamennyien sokkal közelebb álltunk Kulinyihoz, régebbi kapocs fűzött össze, semhogy hideg távlatból tudtunk volna róla írni. A hatás keltéséhez pedig sokkal inkább kell ez a kiszámítottság, mint a lírai közvetlenség akadozása. Azért, persze, mindegyikünk cikke megjelent a lap nagy gyászát tudató számban.

Az úgynevezett hasriportot (nevek nélkül, kitalált történet, úgy tüntetve föl, mintha diszkrét volna az újság) nem szerette. Végső kétségbeesésében, mivel semmi más témája nem volt, kéziratot pedig előre kellett adni, Móra írt egyszercsolyt.

Békefit érdekelték a részletek s így hamarosan kiderült, hogy nem igaz abból egy szó sem.

— Kérem, mondta, gyakorolják más lapok ezt a sportot, (egyidőben csakugyan nagyon el volt Szegeden terjedve), nekünk nem a kenyerünk. Nem szeretem.

A következő napon aztán ő maga írt nagy riportot, folytatva Móra kitalálását.

*

Nemi életéről csak azért teszek említést, mert ez kapcsolatos egész sorsával.

Aránylag lehiggadt s egy-egy kalandjáról egész hónapig beszélt.

Fiatal özvegy korában Szatymazon nyaralt, kerülve a városi port. Ott ismerte meg Barcsay Károly gyógyszerész Gizája (Gizkó), egy tizenhét éves süldő lány, aki beleszédült abba a romantikába, ami Békefit körülvette.

Először is ő maga feketefürtű szép fiatalember. És ah, beteg! Csak a szerelem gyógyíthatja meg! De hozzá lehet-e férközni, mikor a feleségét gyászolja, aki saját élete árán hozta világra a fiát s aki minden betűvetése még most is?

Barcsay Gizkó hosszú, hosszú levélben mégis bevallotta szerelmét, Békefi pedig az érdektelen fáradt, kedv nélküli emberek szokásaként igyekezett bölcs lenni.

— Nem való, fiam, maga én hozzám. Felejtse el ezt a gyermekes romantikát.

Könnyű ezt egy tizenhét éves lánynak mondani. Voltaképpen nem is szabad így kezelni, ha komolyan távol akarjuk magunktól tartani, mert csak szítjuk a tüzet.

Gizkó egyszer azzal jött.

— Kéröm van, Marosi pestmegyei földbirtokos. Mit csináljak?

— Menjen hozzá, de nagyon gyorsan.

Szinte örült neki, mert lemarad róla ez a kellemetlen ragaszkodás, aminek sem értelme, sem jövője.

— Komolyan ajánlja? kérdezte a lány.

— A legkomolyabban.

Nyilván jött még utána egy csomó frázis. A makacs kis lányfej pedig okoskodni kezdett.

— Azért is felesége leszek Marosinak, hadd fájjon.

Úgy is lett. Az ura sokkal idősebb volt nála, de úri ember, aki abban bizakodott, hogy majd megérkezik a szerelem később, nem szabad a dolgot erőltetni. Körülvette a feleségét minden kényelemmel, adott neki annyi pénzt, amennyit csak el tudott költeni. Az asszony élt is a jogával, mégse alkalmazkodott. A romantika tovább erjedt benne s valóságos kis istent látott Békefiben, mindig keresve az alkalmat, hogy az tudomást vegyen róla.

Egyre a válás gondolatával foglalkozott, amíg azonban az anyja élt, erről szó sem lehetett. Az öreg Barcsayné distingválta egyéniségű asszony volt, ilyesmit nem tűrt volna el. Mihelyt meghalt, Gizkó ott hagyta az urát, aki – állítása szerint – egyébként is alig-alig gyakorolhatta férji jogait. (Az ilyesmi állítása kedves sportja azoknak a nőknek, akik újabb házasságra lépnek, vagy anélkül szeretnek valakit. Pedig a valóságban minden gyűlölet mellett is legbujább szeretőjük az uruknak.)

Marosi nem akart válni, hagyta az asszonyt, járja a bolondját, többnyire Münchenben, ahol festőiskolába iratkozott s egzotikus tanulmányairól érkeztek hírek. A levelezést pedig újra megkezdte Békefivel. Hosszú, egész novellákat kitevő írásokat küldött. Néhány rész, amit olvastam belőlük, határozottan szép és hangulatos volt. Az egésznek a tenorja oda adó; egyre növekvő szerelem, de ugyanakkor sajnálja Marosit, aki viszont őt szereti és boldogtalan lesz.

Néha sürgöny érkezett:

— Levelemet ne bontsa fel, küldje olvasatlanul vissza.

Szinte ki volt számítva, hogy félórával jöjjön meg a sürgöny a levél előtt, amelyben lemondott Gizkó Békefiről. Marosi annyira rimánkodik, hogy vissza kell hozzá mennie.

Az amúgy is beteg embert mód fölött egzaltálták ezek a dolgok.

— Az úristenit neki, fakadt ki előttem, mit piszkálgat akkor! Nem nekem való az ilyen hecc, menjen a fenébe.

Nekiült, egész estig a választ írta, de toll lévén a kezében novella lett belőle. Nem tudta magát férfias erővel kiszakítani a históriából. Aztán megint nagy szerelem, megint lemondás, izgalmas variációkban. Mellékesen apró anyagi zavarokban nyakig süppedt, forintokat kellett a kiadótól kicigánykodni, váltói jártak le, – csodálatos, hogy meg nem bolondult bele. Legyen az ember diákosan szerelmes, mikor minden perce élet-halál küzdelem az étellel!

Végre belement Marosi a válásba.

— Akármint fordul az élete, akármikor tér vissza hozzám, mindig örömmel fogadom! — búcsúzott az asszonytól.

Békefi mint valami kamasz készült az esküvőre, volt valami szánalmasság erőszakolt tavaszában. A Dadinak (aki Valnicsek Béla fővárosi káplán, majd plébános nővére) eget-földet, úri módot, nagy hatáskört ígért, folyton a lakásberendezéssel volt elfoglalva s szőtte a szebbnél-szebb terveket.

Az esküvő is megtörtént, de nem hozta meg azt a nagy anyagi fellendülést, amiről Békefi szerelmi elragadtatása mellett sem feledkezett meg. Sok szó esett az asszony anyai jussáról, bizonyos debreceni részvényekről, viszont én továbbra is aláírtam Békefi apróbb váltóit.

Ellenben nem maradt abba a betegség, sőt fokozódott. Gizkó még áldott állapotba is került, de abortált. Külön hálószobát rendeztek be s az asszony nagyképűen megvárakoztatta félóráig is látogató barátait. Általában szerettek volna előkelőt játszani, de nem volt a vérükben.

Békefit a forszírozott (tüdőbajosoknál egyébként sem normális) nemi élet rontotta meg. Végére is Gizkó legszebb huszas éveiben volt, ápolt testű és gömbölyű idomú. Ha akarom, szép is, bár a szépség fogalmával élnek vissza a legtöbben. Kezdett fölcsapni betegápolónak s mint ilyen ő maga sürgette a davosi kúrát. Annak a helynek nemzetközi forgalmában jól érezte magát, korcsolyázott, szánkázott, adta az önfeláldozó Gizust, pláne messzire lévén Szegedtől mesélhetett amit akart.

— Majd akkor hiszünk neki, mondogattuk, ha a szegedi tanyákon is tud önfeláldozó ápoló lenni.

Dehogyan tudott.

Általában a legérthetlenebb probléma volna, ha nem ismerte volna valaki közléről. Először is abból a különös szögből nézte a világot, amely judiciumok nélkül megállapít valamit s ahhoz makacsul ragaszkodik. Megkapta a Békefit környező romantika s azt hitte, hogy az író az egész világ bálványozza, térdet-fejet hajt előtte. Következőleg a felesége előtt is. Minden különösebb műveltség, tudás, sőt szigorúan vett intelligencia nélkül rendkívül nagyra tartotta magát és a családját. (Mindebben maga Békefi erősítette éveken át, természetes okokból szuperlatívusokban írván a család szerepléséről, még az öreg Barcsayról is; mikor az ipartestületben inasokat szabadított fel.) Arra sosem jött rá – még ha mondták volna is – hogy szegény Békefi épp olyan ember, mint más, sok tekintetben talán kevesebb. Igazi barátja, ragaszkodó híve kevés volt, csak olyanok, akik elnézték és betegségével magyarázták természetesen sok megnyilvánulását. Az újsággal terrorizálta a várost, akárhányszor igazságtalan támadásokat intézett egyesek ellen, személyes megbántást nyilvános meghurcolással torolt meg, meghurcolás alatt értve azt is hogy nem mindenki szereti nevét lapban olvasni. Szertelen volt s ahogy a dicséretbe képtelen helyes mértéket alkalmazni, úgy kiserkesztésében is. Sok volt az ellensége, haragosa, akik bizony nem éppen a magasztalás hangján emlékeztek meg róla, ha biztosak voltak benne, hogy nem kerül a fülébe.

Már most mindezt az asszony szemében földöntúli glória helyettesítette, hiszen fogalma sem lehetett róla, hogy régi esztendőkből, ízetlen újságírói harcokban hogy tépázták az ő urát is.

Gizkó önmagát szerette elsősorban s hiába mesélte a család, hogy az asszony mindenét az urára költötte. Költötte magára. [Békefi] Halála után derült ki, hogy Gelléri Mór mennyi pénzt, újságírói, szabadkőművesi, sőt kormánytámogatást is eszközölt ki a davosi költségek fedezésére.

Halála után [Gizkó] eltűnt a városból. Az a hír járta róla, hogy gimnáziumi vizsgákat tesz le, 1915 tavaszán említette Békefi Laci, hogy mostohája segédorvos Kolozsvárott.

Ilyen rendkívüli összetételű egy asszony. Magára maradván orvosi diplomát szerzett.

*

Laci az lett, amitől az apja gondolatban is óvta: színész. De csak kabarékban. Kis igényű, utánérzett humorú dolgokat is ír ebben a zsánerben. Vékony dongájú gyerek, benne van a tüdővész. Elvett egy tehetségtelen, de csinos kis kabarénőt, akinek gazdag a rokonsága. Az egyik nagybátyja letartóztatott hadseregszállító.

Sz. SZIGETHY VILMOS